

2684.0

*Lupa Xenopol
Buzdugan*

Cetatea Moldovei

Revistă lunară de probleme actuale, literatură și critică

Director: GH. A. CUZA

ÎNCHINARE DUHULUI ȘI SLOVEI NAȚIONALISTE

S U M A R

A. C. CUZA	Dela „Junimea” la „Cetatea Moldovei”
PETRE STATI	Pastel. Fiu risipitor.
G. BEZVICONI	Romancierul Dimitrie Moruzi
G. TUTOVEANU	Siretule, străjer Moldovei
VASILE ȚIGĂNESCU	Cărarea mutului
ION BUZDUGAN	Ciitorie de țară
D. FURTUNĂ	Episcopul Melchisedec și Transnistria
ARTUR GOROVEI	Singur
I. M. MARINESCU	Despărțire
V. I. CATARAMĂ	Sufletul Junimii: Vasile Pogor
SERGIU MATEI NICA	Noi, țărani de aici. Acatist
CORNELIU DABIJA	Crenguță de smirnă
CONST. NONEA	Mitropolitul Varlaam și ideea națională
GEORGE URSU	Canțemir
N. GRIGORAȘ	Naționalismul antisemit al lui A.D. Xenopol
RONSARDA CASTRO	Salomeea
SPERANȚA PASCU	Sindrofie la duca Tinca
SERGIU GROSU	Psalm
GH. A. CUZA	Neculai Iorga
A. M. FRIMU	Viața la Iași
I. FR. BOTEZ	Cronica externă
I. FR. BOTEZ (traducere)	Cronica iudaică

ÎNSEMNĂRI: Pierderea lui Horia Teculescu. — Asociația „Amicilor Germaniei”. — D-1 I. Petrovici și Iașul. — Un an dela moartea lui Alexandru Pogonat. — Însemnări economice interne. — Dela jidani la jidoviți. — Poetul G. Tutoveanu, colaborator permanent al revistei noastre. — D-1 Artur Gorovei și poezia. — D-1 Toma Vlădescu și „Biologia Statului”. — Lașitatea jidovească rămâne veșnic aceeași. — Societatea muzicală „Armonia” din Cernăuți. — D-1 Eusebiu Camilar, secretar de redacție la „Cetatea Moldovei”.

RECENZII. — BIBLIOGRAFIE.

MITROPOLITUL VARLAAM IN SLUJBA IDEEI NAȚIONALE

Revista *Cetatea Moldovei*, din inițiativa directorului ei d. prof. univ. Gh. A. Cuza, a cinstit memoria marilor osârduitori ai scrisului moldovenesc, răposați în curgerea vremii, făcându-le pomenirea în Catedrala Mitropolitană și la țințirumul Eternitatea din Iași.

Valoarea morală a acestui act de pietate creștinească se profilează ca un curcubeu pe cerul literaturii moldovene. Firul tradiției cărturărești, întrerupt din pricina interferențelor de tot felul, își reia astfel cursul său normal.

Nu cu mulți ani în urmă, grupările literare ieșene se adunau în jurul altarelor spirituale — altele decât cele strămoșești — delectându-se într'o atmosferă de sterilitate religioasă, dacă nu vădit atee. Poeții ridicau imnuri de slavă zeului *Nimănui*, iar *Nimicul* era punctul de plecare în sistemul lor de cugetare asupra cosmogoniei universale. Snobismul infectase mediul ieșan, altădată de aleasă simțire religioasă și națională. Epigonilor junimismului le rămăsese doar moștenirea libațiilor neoficiale. Se ridicau statui ale cărora însemnătate era strâns legată de tendința anestezierei ideii naționale.

Cine ar fi îndrăznit să-și manifeste aderența la cultul religios al strămoșilor era socotit obscurantist, iar cei ce slujeau crezului naționalist nu puteau fi catalogați decât ca retrograzi, reacționari sau huligani. Atributele pejorative se încrucișau peste capetele închinăte smeritelor tradiții cu o stăruință și o inventivitate diabolică. Hierofanții literaturii alogene dădeau cer-

tificate mediocrităților, consacrand trădările naționale și încununând cu lauri înstrăinarea.

Această atmosferă infectată a dat naștere unei flore înveninate; printre altele, unei *Istории a Literaturii Române*, monstruoasă exegeză de pervertire a literaturii autohtone. Așa, bunăoară, în „monumentala operă“ — ca volum — rolul vechii literaturi religioase în cultura neamului e subtilizat până la inexistență. Tipăriturilor religioase li se acorda credit numai în latura preocupărilor lingvistice. Incolo, ca purtătoare de idei și încheată învățătură, ele nu erau prețuite nici atâta cât basmele *Alexandriei* sau cele ale scrierilor gnostico-bogomilice!

Cetatea Moldovei a calcat peste acest morman de maculatură. Cu o îndreptățită mândrie și-a întemeiat existența pe tezaurul de duh și slovă luat moștenire dela cronicarii și marii ierarhi ai Moldovei. De aici izvorăște și sensul actului de pomenire creștinească pe care d. Gh. A. Cuza l-a săvârșit cu atâta piozitate.

Printre cei pomeniți ca verhovnici ai scrisului autohton a fost și marele mitropolit Varlaam al Moldovei.

Nu intenționez să dezvolt intensă activitate a acestui ierarh pe tărâmul strict teologal, întrucât chiar în *Cetatea Moldovei* părintele Scarlat Porcescu dela Roman i-a schișat-o în unul din numerele trecute ale revistei. Sinodul dela Iași, din 1642, și hotărârile fixate în *Mărturisirea Ortodoxă* se datoresc clarviziunii mitropolitului Varlaam. De nu descoperea otrava cuprinsă în Catehismul calvinesc, de nu intervenia pe lângă Petru Movilă dela Kiev și nu îmboldea demnitatea de bazileu a lui Vasile Lupu, desigur că Sinodul dela Iași nu s'ar fi ținut. Și totuși, din pricina lipsei de documentare a protocoalelor sinodale, rolul lui Varlaam rămâne nedeslușit, aproape șters. Aureola revine întregă delegaților chieveni și constantinopolitani, deși aceștia nu erau purtători de har arhieresc. Aveau doar renumele unei profunde cunoașteri a temeiurile ortodoxiei; și în plus admirația protipendadei noastre. Căci și atunci snobismul xenofil avea aceeași prețuire ca și astăzi. Ceea ce vreau să în-degetez însă aici e strădania mitropolitului Varlaam de a sluij *ideea națională* sub haină religioasă.

Intr'adevăr, Varlaam lucra la o „Carte românească de învățătură“ încă înainte de 1637, deci înainte de Sinodul din 1642

și independent de scopul acestuia, deși lucrarea a fost tipărită în 1643. Ideea de a pune la îndemâna preoților *Cartea de învățătură* a lui Varlaam pleca din dorința prelatului de a-și sluji neamul, încă înainte de a ajunge mitropolit. Căci în 1628, ca arhimandrit, el căuta să tipărească în grai românesc lucrarea sa, și ar fi izbutit dacă țarul Mihail Feodorovici i-ar fi dat „ajutor pentru lucrul acesta“.

De unde i-a venit lui Varlaam nobila idee de slujire a neamului, prin slova baștinei sale?

Intrebarea a căpătat un răspuns, generalizat și oarecum oficializat. De unde, se afirmă insistent, decât dela influența husitismului sau calvinismului; de undeva, de prin Ardeal. Au doar reformatorii religioși din Apus, începând cu cei mici din sec. XV și culminând cu Luther, n'au avut în programul lor de luptă contra romano-catolicismului propovăduirea învățăturii creștine în grai național? Ba Luther a și tocmit o versiune a Bibliei pe limba germană. Dela acești reformatori, și dela încercările calvinismului de a face prozeliti în Ardeal, a prins și la noi ideea de a da în graiul țării învățatura creștinească.

Nimic mai fals decât asemenea aserțiuni.

În Apus, într'adevăr, concepția despre o biserică universală sub conducerea tiarei romane și cu limba latină ca mijloc de împrăștiere a creștinismului a putut să dea loc la reacțiunea reformatorilor.

Dar la noi, biserica se fundamenta dela început pe elementul local, deci național. Ierarhia bisericească era chiar obligată de a nu nesocoti principiul, ci, dimpotrivă, de a-l propulsa și susține ca o poruncă dogmatică.

De unde vine această obligativitate la ierarhia bisericească de a propovădui ortodoxia în grai național?

De unde, decât din îndreptarul dat de sfântul apostol Pavel. Căci, iacă ce zice apostolul *neamurilor* și nu al omenirii:

„Așa dar, dacă nu știu rostul limbii, voi fi barbar pentru cel care vorbesc, și cel care vorbește iarăși barbar pentru mine... Drept aceea, cel ce grăiește în limbă să se roage ca să aibă și darul să tălmăcească...

„Dar în biserică vreau mai bine să rostesc cinci cuvinte cu înțeles, ca să învăț și pe alții, decât zece mii de vorbe în limbă neînțeleasă (I. Cor., XIV, 11-19)“.

Deci, *Cartea românească de învățătură* a mitropolitului Varlaam a ieșit din granițele magisteriului sacerdotal și nu din presiunea influențelor reformatoare ale Apusului. Mai cu seamă că această *Carte* nici nu cuprinde părți din Sfânta Scriptură sau cărți de ritual, ci o lămurire ale acestora, un comentariu, cu multe exemplificări din viața socială românească a timpului în care s'a compus.

Că mitropolitul Varlaam a slujit ideea națională, prin scris românesc, din obligația ce i-o impunea sacerdoțiul, reiese lămurit din însăși prefața *Cărții* unde spune: „Impuținându-se din oameni înțelesul sventelorū scripturi tot mai pre înțelesul uame- nilorū pân-au început a scoate așași cineși pre limba sa, pentru ca să înțeleagă hie cine să se învețe și să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnedzău. Cu mult mai vârtos limba noastră românească, ce n'are carte pre limba sa, cu *nevoe iaste a înțeleage cartea alții limbi* și pentru lipsa dascălilor ș-a învățaturii cătū au fostū învățândū mai de multă vreme, acmu nice atâta nime nu învață“.

Isvorul paulin, din această prefață, e atât de evident, încât nu mai comportă lămuriri complementare.

Ceea ce fac mitropoliții Simion Ștefan în Ardeal, apoi Dosoftei în Moldova și mai târziu, Antim Ivireanu, în Muntenia, nu e altceva decât punerea în practică a unui comandament doctrinar și sacerdotal.

Așa că indemnul ierarhilor bisericii românești de a da preoților și credincioșilor, carte românească de învățătură sau de cult, nu trebuie pus pe seama curentelor reformatoare din Apus, ci pe luminile eterne cuprinse în Noul Testament!

+ + +

Am ținut să subliniez acest adevăr atât de proeminent, și totuși atât de ocolit, măcar acum când *Cetatea Moldovei*, vine să cinstească memoria ilustraților cărturari decedați pe ogorul literelor țării Moldovei.

Simbioza între elementul național și cel religios e atât de perfect realizată în spiritualitatea ortodoxiei românești, încât nu mai poate fi vorba de o separație. La acest proces s'a lucrat de veacuri, pe tărâm doctrinal, fie de cărturarii laici, fie de cei din ierarhia bisericească. Infrățirea celor două elemente a rămas

până acum nealterată în marea mută și liniștită a poporului. Numai slujitorii democrației universale au refuzat intenționat să accepte acest adevăr elementar. Ei au contestat sistematic valoarea fenomenului religios, întrucât substanța lui întreține și flacăra aprinsă a sentimentului național.

Varlaam mitropolitul, prin activitatea cărturărească, mărturisește slujirea ideii naționale odată cu cea religioasă. Dacă alți ierarhi, înaintașii lui, n'au lăsat scrieri, asta nu înseamnă că au fost departe de sufletul păstoriților lor. Curente de limbă slavonă și elină au stat la suprafață, ca smocurile de paie duse de puhoi.

Legătura dintre chiriarchie și popor s'a făcut oral pe făgașul limbii și simțirilor pământene. E atât de greu oare să se înțeleagă acest lucru, când avem înaintea ochilor atâtea pilde vii de strânsă împletire dintre viața cultului oficial și cea a poporului băștinaș? Dacă, fenomenul se păstrează și în acest înstrăinat sec. XX, de ce nu s'ar fi întâmplat și în veacurile apuse?! Mai cu seamă că pe atunci nu putea fi vorba de o dominație culturală, cu influențe străine sistematic organizate.

Poate se va găsi un cărturar de talent să se ocupe cu analiza operei mitropolitului Varlaam, și să scoată notele originale puse în *Cartea românească de învățătură*. Atunci se va vedea cum a slujit el ideea națională, prin exemplificările din viața poporului român puse la pericopele evanghelice ale Duminicilor de peste an.